

Bossen met een hoge natuurwaarde

In het Vlaamse landschap spelen bossen door hun beperkte oppervlakte een kleine maar erg belangrijke rol. Ze vormen immers voor heel wat planten- en diersoorten de ideale biotoop. Ecologisch bosbeheer geeft onze bossen nieuwe zuurstof.

TEKST: KAROLIEN VAN DE VELDE

In Vlaanderen bestaat nog geen 11 procent van de totale oppervlakte uit bossen. In vergelijking met andere Europese landen is dat bijzonder weinig. Bovendien blijven er in Vlaanderen nog weinig grote bossen over. Het bosareaal is dus erg versnipperd. Ook met de biodiversiteit in de Vlaamse bossen gaat het niet zo goed. Planten, zoals de inheemse orchideeënflora, krijgen het zwaar te verduren door verzuring en verdonkering van onze

bossen. Verschillende soorten zijn de voorbije decennia uitgestorven.

Hoe zijn de Vlaamse bossen in deze precare situatie beland? Om die vraag te beantwoorden, moeten we in het verleden duiken. De economische realiteit heeft eeuwenlang een sterke invloed uitgeoefend op de Vlaamse bossen. Bossen hadden voornamelijk een economische functie. Was er nood aan landbouwgrond? Dan

werden er bossen ontgind. Was er veel vraag naar hout? Dan steeg het bosareaal lokaal tijdelijk. Maar daar bleef het niet bij. Ook de bos-samenstelling dreef mee op de golven van de economie. Zo werden er in de voorbije eeuwen verschillende uitheemse boomsoorten, zoals de snelgroeïende populier en de Corsicaanse den, aangeplant omwille van de vraag naar hout. Deze soorten zijn economisch interessanter omdat ze sneller groeien of op zeer arme grond kunnen overleven.

Boswerkgroep

Op 9 februari 2008 sloegen Natuurpunt en de Vereniging voor Bos in Vlaanderen (VBV) de handen in mekaar om de Boswerkgroep nieuw leven in te blazen. De werkgroep bestaat uit vrijwilligers en wordt ondersteund door de secretariaten van Natuurpunt en de VBV. In de boswerkgroep komen beleidsthema's en beheerproblemen rond bos aan bod.

Het is niet de eerste keer dat er in Vlaanderen een boswerkgroep wordt opgericht. De Bossenwerkgroep van Natuurreservaten beëindigde in 2000 haar werkzaamheden omdat heel wat van haar actiepunten inmiddels waren ingewilligd door de politieke wereld. De voorbije twee jaren werd het ontbreken van een boswerkgroep steeds meer als een gemis ervaren. Enerzijds krijgen bossen nog altijd niet de plaats die ze maatschappelijk verdienen. Anderzijds ontstaan af en toe conflicten of spanningen tussen de bossector en het natuurbehoud.

Wil je meewerken aan de Boswerkgroep? Geef dan een seintje aan Iris Lauwaert (Iris.Lauwaert@natuurpunt.be – 015-29 72 62). Zij houdt je op de hoogte van activiteiten en vergaderingen.

Vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw daalde de economische waarde van het bos omwille van de verminderde vraag naar hout. De mens begon alles uit staal, beton en plastic te maken. Hierdoor bevinden bossen zich vandaag in een kwetsbare positie. Omdat bossen economisch 'minder interessant' zijn, dreigen ze plaats te moeten maken voor lucratievere vormen van bodemgebruik. In het sterk verstedelijkte en dichtbevolkte Vlaanderen is ruimte immers een kostbaar goed. Bossen of delen van bos moeten wijken voor woningen, autowegen, industrie,... Ook de dalende milieukwaliteit vormt een steeds grotere bedreiging voor onze Vlaamse bossen. Externe invloeden zoals de vermessing, verzuring en de achteruitgang van de algemene omge-

In een bos met voldoende lichtinval kan je in de lente prachtige voorjaarsflora zoals de bosanemoon bewonderen. (Foto Staf De Roover)

vingskwaliteit hebben een negatieve impact op de bosvegetatie.

Gelukkig treden andere functies van het bos meer en meer op de voorgrond. Enerzijds zoeken steeds meer mensen het bos op om te genieten van de rust en stilte. Anderzijds vragen natuurverenigingen zoals Natuurpunt aandacht voor de natuurwaarde van het bos. Deze recreatieve en ecologische functies kunnen bossen een nieuwe elan geven.

Biodiversiteit in het bos

Terecht besteedt de media heel wat aandacht aan de afkalving van het tropisch regenwoud in landen zoals Brazilië. De verscheidenheid aan fauna en flora in de regenwouden is fenomenaal, maar vaak vergeten we dat ook onze westerse bossen bijzonder waardevolle ecosystemen kunnen zijn. In een gemengd

loofbos kunnen tot duizend verschillende dier- en plantensoorten leven. Onder meer ongewervelde dieren voelen zich in hun element in het bos. Voor heel wat planten is het bos zo mogelijk nog belangrijker. Een aantal soorten, zoals de gevlekte aronskelk, hebben zelfs de permanente aanwezigheid van een bos nodig om te overleven.

Maar waarom is het bos zo belangrijk voor planten? In een bos genieten planten uiteraard van een extra bescherming. Planten zijn er beter gewapend tegen extreme hitte, koude en milieuvuiling. Het kronendak van het bos verlaagt bovendien de verdamping van de bodem en de planten waardoor het risico op uitdroging daalt. De bodemverdamping nabij de bosbodem zorgt dan weer voor een hoger koolzuurgehalte, wat de groei van bomen en planten bevordert.

Planten zijn in zekere zin ook gevangen en van het bos en dus veel gevoeliger voor veranderingen in het bosareaal. In tegenstelling tot dieren kunnen planten zich niet zo makkelijk verplaatsen. De typische bosplanten die vaak in het voorjaar bloeien noemen we oude bosplanten. Die oude bosplanten veroveren een nieuwe omgeving tergend langzaam. Gemiddeld verplaatsen ze zich maar enkele meters per eeuw. In jonge bossen duiken deze plantensoorten dan ook zelden op. Hoe we met onze oudere bossen omspringen is daarom bepalend voor het voortbestaan van deze planten. Deskundig beheer van de bossen die ons nog resten is dus de boodschap.

Om de toekomst van het bos in het Vlaamse landschap veilig te stellen, koopt Natuurpunt actief gebieden aan. Als het gaat om bossen met een natuurlijke structuur en vegetatie

1

2

1. Een oud essenbos in het natuurgebied Lovenhoek. (Foto Ilf Jacobs) – 2. De Amerikaanse eik, die van nature niet in Vlaanderen voorkomt, heeft een agressief karakter. Zijn zaailingen verdringen andere bodemvegetatie. (Foto Vilda/Yves Adams) – 4. Een natuurlijk loofbos is de geliefkoosde biotoop voor het vliegend hert. (Foto Vilda/Yves Adams)

Waarom bomen kappen?

Niet alle bossen hebben een even hoge natuurwaarde. Houtaanplanten die nadelig zijn voor de natuur vormt Natuurpunt om tot biotopen voor zeldzame soorten. Daarom moeten we soms bomen kappen. Zo staan heel wat bossen op plaatsen waar voordien zeer waardevolle vegetaties groeiden zoals natte schraalgraslanden. Daarnaast zijn veel bossen op verkeerde plaatsen aangeplant. Een mooi voorbeeld zijn de populierenbossen die aangeplant werden op zeer natte valleigronden, terwijl de zwarte els het op zo'n bodem veel beter doet. De biodiversiteit van een bos is ook groter als er veel variatie in zit. Variatie in boomsoorten en -leeftijden, maar ook variatie in openheid. Door bomen te kappen, wisselen open en gesloten delen elkaar af in het bos. Bezoekers kunnen hierdoor genieten van een gevarieerd landschap.

laten we ze ongemoeid. Vaak is dat niet het geval en moeten we de bossen op een actieve manier beheren. Met het beheer streeft Natuurpunt ernaar om de soortenrijkdom in bossen te verhogen.

Exoten versus inheemse soorten

In Vlaanderen zijn twee van de drie meest voorkomende boomsoorten exoten die van nature niet in de regio komen. Het gaat om de cultuurpopulier en de Corsicaanse den. Het verlagen van het aandeel uitheemse soorten is een belangrijk onderdeel van het ecologische bosbeheer dat Natuurpunt hanteert. Exoten zoals de Amerikaanse vogelkers en de Amerikaanse eik hebben een dominant en agressief karakter die de verjonging van inheemse soorten zwaar hypothekeert. Overheersing van uitheemse soorten heeft nog meer nadelen. Zo kan er door het dichte kroondak van dennenbossen maar weinig vegetatie op de bosbodem overleven. Heel wat dier- en plantensoorten hebben zich bovendien aangepast aan inheemse bomen en mijden exoten.

Het is daarom noodzakelijk om uitheemse soorten en hun zaailingen te verwijderen. Op termijn streeft Natuurpunt naar gemengde loofbossen met een aanzienlijk aantal inheemse soorten zoals zomereik, berk, beuk en essen en elzen in valleigebieden. Naast verjonging met inheemse soorten schenkt Natuurpunt in haar bosbeheer ook aandacht aan oude bomen. Die zijn van levensbelang voor heel wat planten en dieren. Zo hakt de zwarte specht bij voorkeur zijn nest uit in zware, oude bomen.

Een ander belangrijk onderdeel van ecologisch bosbeheer is de aanwezigheid van dood hout. Hoewel de naam anders doet vermoeden, is dood hout bijzonder waardevol. Ongeveer een vijfde van het aantal bosdiersoorten is er afhankelijk van. Het gaat onder meer om soorten als elfenbankjes, de boomklever en tal van houtetende insecten zoals boktorren. Voor Natuurpunt is dood hout een volwaardig onderdeel van het bosstelsel. Een deel van de dode of kwijnende bomen, liggend of staand, wordt daarom ongemoeid gelaten. Zo kan het dood hout op een natuurlijke manier verteren.

3

Open ruimte in de bos

Door de vraag naar hout was hakhoutbeheer in onze Vlaamse bossen lange tijd de belangrijkste vorm van beheer. De bomen werden elke 8-12 jaar volledig afgehakt. Na het kappen nam de lichtinval in het bos hierdoor aanzienlijk toe. Bosplanten pasten zich aan aan deze vorm van beheer. Door de dalende vraag naar hout is de lichtinval in de Vlaamse bossen sterk afgenomen. Ook jonge bossen zijn vaak nog dicht en gesloten. Voor heel wat bosplanten is die evolutie dramatisch. Zij hebben een minimum aan licht nodig om te kunnen bloeien. Zo zijn soorten als de mannetjesorchis er sterk op achteruitgegaan. Om de populatie van bosplanten op peil te houden is het daarom soms noodzakelijk om bomen te kappen. Natuurpunt verwijderd in zo'n gevallen onnatuurlijke aanplantingen zoals populieren of naaldbout. Af en toe wordt er een inheemse boom gekapt. Dat gebeurt enkel wanneer er exemplaren van een bepaalde soort te dicht op elkaar staan. Galloways, die je vaak aantreft in de bossen van Natuurpunt, zorgen voor nog meer licht in het bos. Deze grote grazers worden ingezet om bloemrijke graslanden en open ruimten te behouden in het bos.

Natuurpunt besteedt ook aandacht aan andere bijzondere plekken in het bos. Zo zijn waterelementen zoals poelen, beken en vennen belangrijk voor het ecosysteem van het bos. Het onderhoud ervan is niet eenvoudig, maar de resultaten voor de natuurwaarde van het bos zijn vaak spectaculair.

In het bosbeheer tracht Natuurpunt de vegetatie aan de rand van het bos te behouden en te ontwikkelen. Zo vloeit het bos geleidelijk over in open terrein. Dat deze vorm van vegetatie niet verwaarloosd mag worden, leert de geschiedenis ons. De strikte scheiding tussen landschap en bos zorgde er in het verleden voor dat tientallen plantensoorten verdwenen.

Voorkeur voor grote boscomplexen

Natuurpunt streeft in haar bosbeheer naar grote, aaneengesloten complexen. Het aantal bosplanten neemt toe naarmate de bosoppervlakte stijgt. Iedere plant heeft immers een bepaalde ruimte nodig. Voor planten die zich zeer traag verplaatsen is een groot bos een veiligere haven dan een hele reeks kleine, versnipperde bossen.

Voor planten is het vijandige milieu tussen de verschillende bossen moeilijk te overbruggen. Maar grote bossen hebben nog meer troeven. Hoe groter een bos, hoe groter de variatie in bodems. In uitgestrekte bossen vinden bosplanten dus makkelijker een geschikt plekje want elke plant heeft uiteraard een voorkeur voor een bepaald bodemtype. Grote bossen zijn bovendien beter gewapend tegen invloeden van buitenaf. Het microklimaat in een groot bos is dan ook constanter dan in een klein bos.

In het versnipperde, Vlaamse landschap zijn grote boscomplexen zeldzaam. Natuurpunt ijvert daarom mee voor bosuitbreiding in Vlaanderen. Bosuitbreiding is niet overal mogelijk. Het is belangrijk dat er in de omgeving nog sporen van oude bosplanten aanwezig zijn. In nieuwe, jonge bossen tref je deze planten maar zelden aan. Typische bossoorten duiken er pas na enkele decennia op. Bosuitbreiding die aansluit op bestaande bossen biedt daarom de beste perspectieven. Natuurpunt zal ook in de toekomst een actief aankoopbeleid blijven voeren zodat haar bestaande bosgebieden kunnen worden uitgebreid.